

Լիբանանահայ Գիրքը 1894-2012 Մատենագիտական Ցանկ, աշխատասիրեցին Անդրանիկ Տազեսեան եւ Արմէն Իւրնէշեան, Պէյրութ, Հայկազեան Համալսարանի Հրատարակչատուն, 2013, 440 էջ:

Յոբէլենական տարիներու մնայուն ու թերեւս ամենէն հոգեպարար բարիքներէն մէկը գիրքը կը մնայ, մանաւանդ երբ խօսքը կը վերաբերի գրական յոբէլեանի մը: 2012ի հայ տպագրութեան 500ամեակին առիթով կամ անոր որպէս հետեանք, ամենէն գնահատելի երեւոյթներէն մէկն էր սփիւռքեան տարբեր համայնքներու գիրքերու ցանկագրումը, որ կարելորդ դեր ունի՝ հայ գիրքի լիակատար մատենագիտութեան պատրաստութեան ճանապարհին: Մեր իմացութեան սահմաններուն մէջ, լոյս տեսած են սփիւռքեան անցեալ կամ ներկայ չորս կարելորդ համայնքներու՝ Միացեալ Նահանգներու, Պարսկաստանի, Եգիպտոսի եւ Լիբանանի ցուցակները, ինչ որ կարելորդ նպաստ մըն է այդ համայնքներու եւ, անոնց ընդմէջէն, սփիւռքեան մշակոյթի ուսումնասիրութեան համար:

Հայկազեան Հայագիտական Հանդէսի խմբագրութեան անդամներ Անդրանիկ Տազեսեանի եւ Արմէն Իւրնէշեանի կողմէ կազմուած լիբանանահայ մատենագիտութիւնը ողջունելի աշխատանք մըն է բազմաթիւ առումներով: Ինչպէս կը յայտնեն աշխատասիրողները իրենց համառօտ յառաջաբանին մէջ, ան ատաղձ մը կը կազմէ բազմաթիւ ճիւղերու հետազոտութեան համար, նկատի ունենալով Պէյրութի կարելորդութիւնը որպէս սփիւռքեան հրատարակչական կեդրոն, մասնաւորապէս 1950-1975 ժամանակաշրջանին, բայց նաեւ այնուհետեւ: Պէյրութի անձնական ու Անթիլիասի Կաթողիկոսութեան տպարանները եւ անոնց կողքին հաստատուած հրատարակչատուները Սփիւռքի տարբեր համայնքներէ հեղինակներու դիմումներուն ընդառաջած են: Անոնց տպագրութիւններէն շատերը երկկենցաղ բնոյթ ստացած են, քանի որ լոյս տեսած են հեղինակի ապրած քաղաքի (օրինակ՝ Նիւ Եորք կամ Փարիզ) հրատարակութեան վայրով, բայց այլապէս անոնք ամբողջութեամբ կը վերաբերին լիբանանահայ հրատարակչական ճիգին:

Հեղինակները օգտագործած են հինգ կարելորդ գրադարաններ (Հայկազեան Համալսարան, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւն, Զմմառու Վանք, Մէն ժողէֆ Համալսարան եւ Համազգայինի Մելանքթոն եւ Հայկ Արսլանեան Ճեմարան), ինչ որ յայտնապէս դիւրացուցած է անոնց աշխատանքը (որ, կտահելով յառաջաբանի տուեալներէն, 2012-2013ին կատարուած է), քանի որ այդ վայրերը լիբանանահայ համայնքի տպագրական արտադրութեան մէկտեղումի եւ ցուցակագրումի հիմնական օճախները կը նկատուին: Լիբանանահայ համայնքը

բախտաւոր եղած է նաեւ, որ իր տպարաններէն ու հրատարակչատուններէն գէթ մէկ քանին պարբերաբար լոյս ընծայած են գրացուցակներ, որոնք, նոյնիսկ ոչ-ամբողջական կամ ոչ-հետեւողական ըլլալով հանդերձ, կարելոր ուղեցոյց մը կ'ընծայեն:

Կազմողները կը յայտնեն, թէ Հայկազեան Համալսարանի ցուցակի նախնական հիմքին վրայ, անոնք դիմած են միւս գրադարաններուն քարտարաններուն, այնուհետեւ կատարելով լրացումներ եւ ճշդումներ: Անոնց մատնանշած հիմնական դժուարութիւններէն մէկը, որ հասարակաց է սփիւռքահայ գիրքին ամէնուրեք¹, բուն հատորներուն ընծայած տուեալներուն անբաւարարութիւնն է: Փորձառութեամբ գիտենք, որ երբեմն թուական կը պակսի, երբեմն՝ տպարան կամ տպագրութեան վայր, երբեմն այդ տուեալներէն մէկը կամ հեղինակին թէ կազմողին անունը թաղուած են վերջին էջին կամ յառաջաբանին մէջ, ինչ որ ի հարկէ մատենագէտը զանազան դժուարութիւններու կը մատեն:

Ուրիշ կարելոր դժուարութիւններ եղած են քարտերու միօրինակութեան պակասը եւ, յատկապէս, գիրքերը մէկ առ մէկ անձամբ ստուգելու անկարելիութիւնը (ստուգումը կատարուած է հակասութիւններու գոյութեան պարագային): Ըստ երեւոյթին, գիրքերու ստուգման այս ընտրովի ձեւին, գէթ մասամբ, պէտք է վերագրել այն փաստական պակասներն ու թերութիւնը, որոնք պիտի մատնանշուին յետագայ էջերուն մէջ: Բնականաբար, քանի որ տպարանային գրացուցակներու գոյութիւնը առաւելութիւն մըն է, անոնց անկատար ըլլալը չարեաց փոքրագոյնը պէտք է սեպել: Նոյնը կը վերաբերի դասագիրքերու շարքերուն, որոնք դպրոցական անմիջական սպառումի սահմանուած ըլլալով, հաւանաբար հրատարակիչները միայն պատահական կերպով զանոնք արժանի նկատած են մնայուն կայք ունենալու գրադարաններու մէջ:

Գիրքը կազմուած է որպէս այբբենական ցուցակ², ընդգրկելով իւրաքանչիւր միաւորի բաւական համապարփակ նկարագրութիւն մը, ուր սովորական տարրերէն բացի, նաեւ նշուած է պատկերագրողուած կամ քարտիսաւոր ըլլալը: Նկատի ունենալով, որ Հայաստանի Ազգային Գրադարանի ծիրին մէջ 1960ականներէն ի վեր մշակուող եւ արդէն հինգ հատորներով 1512-1930 (լոյս տեսած) հայ գիրքի ցուցակը կը հրատարակուի ըստ տարեթիւի եւ ապա՝ ըստ այբբենական կարգի, թերեւս սփիւռքեան «շրջանային» մատենագիտութիւնները կազմողները կրնան ապագային մտածել այս սկզբունքը որդեգրելու մասին «մայր» ցուցակը կազմող մատենագէտներուն գործը դիւրացնելու նպատակով:

Գիրքը բացայայտօրէն ընդգրկած չէ առանձնատիպերը: Սակայն, բացառութիւն մը կազմած է, անծանօթ պատճառներով, Արտաշէս Տէր Խաչատուրեանի *Մատենագիտութիւն Ռուբէն Զարդարեանի*, որ

արեւմտահայ արձակագրի 1977ի (վրիպակով տպուած է՝ 1997ի) հրատարակութեան կցուած մատենագիտութեան առանձնատիպն է (էջ 235):

Այբբենական ցուցակին մէջ, կը յայտնեն աշխատասիրողները, անոնք դիմած են հեղինակներու անունները միատարրութեան ենթարկելու՝ ուղղագրական թէ այլ իմաստներով: Մինչ մէկ կողմէ ասիկա առաւելութիւն մըն է, միւս կողմէ որոշ դժուարութիւններ կրնայ յարուցանել ապագայ ուսումնասիրողին:

Այբբենական յաջորդականութիւնը կատարուած է համակարգչային ծրագրով մը, որուն առաքելութիւնը սակայն անթերի կերպով իրագործուած չէ. կարգ մը հեղինակներու պարագային, ներքին այբբենական կարգը խախտած է: Կը կարծենք, սակայն, որ անլի նպատակայարմար կրնար ըլլալ ներքին ժամանակագրական կարգի որդեգրումը:

Ուրիշ դժուարութիւն մը կը հանդիսանայ, երբեմն, հեղինակի մը անունին տակ թէ՛ բուն անունով եւ թէ՛ գրչանունով հրատարակուած գործերուն մէկտեղումը: Երեք պարագաներ նկատելի են.

ա) Երբեմն նախ գրուած է հեղինակին անունը, ապա՝ գրչանունը, երբ բուն գիրքը լոյս տեսած է միայն գրչանունով: Օրինակ՝ Պօղոս Սնապեանի անունին տակ նշուած է *Վերջին Արարը* գիրքը (էջ 361), որ հեղինակին բուն անունը չունի, այլ լոյս տեսած է Դրաստամատ Պիթացի գրչանունով:

բ) Երբեմն նոյն գիրքը կերելի թէ՛ բուն հեղինակին եւ թէ՛ գրչանունին տակ: Օրինակ՝ Միսաք Գոչունեանի *Կարապետ* վէպին տարբեր հրատարակութիւններ (էջ 83 եւ 416):

բ) Երբեմն միայն տրուած է հեղինակին անունը, առանց գրչանունի: Սակայն, Կարօ Սասունի հրատարակած է *Հետներու Խորհուրդը* պատմութեան հատորը իր գրական գրչանունով՝ Վիգէն Գլակ, որ կը բացակայի ցուցակէն (էջ 338): Անդրանիկ Շառուկեանի *Մոխրամանը* վէպին առաջին հրատարակութիւնը տեղի ունեցած է 1935ին՝ Վ. Խաժակ գրչանունով, ոչ թէ բուն անունով (էջ 162) (գրչանունը գործածուած է 1933ին՝ *Եղեռնաբխտ Քերթողներ* գիրքին առիթով, թէն վերջինին դիմաց յիշուած է բուն անունը եւ ապա գրչանունը) (էջ 161):

Կարգ մը հեղինակներու պարագային, գործերը բաժնուած են երկու անուններու միջեւ. օրինակ՝ Եղիա Քասունի եւ Վեր. Եղիա Քասունի (էջ 417 եւ 419), Ազնիւ Գարալէքեան եւ Ազնիւ Քարալէքեան-Միքայէլեան (էջ 75 եւ 419), Սմիթի Տոթթ. Օսուրլտ եւ Օսուրլտ Ճ. Սմիթի (էջ 361 եւ 433), Անդրանիկ Կոսնեան եւ Հ. Անդրանիկ Կոսնեան (էջ 183 եւ 184):

Մատենաշէլի են որոշ հարցեր բուն գիրքերու պարագային.

1) Քանի մը գիրքեր Պէյրուք տպուած չեն, որոնց շարքին՝ *Որո՞նք են Պատասխանատուները*, *Հայ Յեղ. Գուսակցութիւնները* (էջ 298)՝ Կ. Պոլիս, Ազգերու Հայկական Ընկերակցութիւն (էջ 202, «Ազգերու» բառը աւելցուած է մեր կողմէ) Փարիզ, Գարեգին Արք. Խաչատուրեանի *Հովուական Թուղթ Առ Պրագիլահայս* (էջ 155)՝ Սան Փալօ, Գրիգոր Պըլտեանի *Անունը Լեզուիս Տակ* (էջ 327)՝ վայրի նշում չունի, Յարութիւն Քիրքճեանի *Փորձ Տարագրութեան Մասին* (էջ 425)՝ Փարիզ: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Ա.ի *Երկերու* մատենաշարէն (էջ 265) որեւէ հատոր Պէյրուքի մէջ տպուած չէ:

2) Չորս գիրքեր, որոնց մասին յաւելեալ ծանօթութիւններ կ'ակնկալուին, առնչութիւն չունին Լիբանանի հետ.

ա) Տոքթ. Յ. Արշարունիի կողմէ թարգմանուած *Սնունդ Եւ Տաճումն Մանկան* հատորիկը (էջ 363) տպուած է Լիւ Եորք, 1924ին, Հայ Կրթական Հիմնարկութեան կողմէ:

բ) Ռ. Գազանճեանի (Ֆրանսահայ բանաստեղծ Ջուլալ Գազանճեան) *Կեանքը Քոյրս* հատորը (էջ 69) տպուած է Փարիզ:

գ) Յակոբ Գույումճեանի *Երեսնեան Երգեր* բանաստեղծութիւններու հատորը լոյս տեսած է Ֆիլատելֆիա, 1957ին, 142 էջ: Դժուար կը նկատենք, որ տպուած ըլլայ Պէյրուք, 1959ին, նոյն էջաքանակով (էջ 84), եւ, օրինակ, հայաստանեան գրադարանները հասած չըլլայ:

դ) Յարութիւն Թանչուտեանի *Քեօթենճէի Ժողով Եւ Քսան Կախաղաններ*, ըստ Հայաստանի Ազգային Գրադարանի ցուցակին, տպուած է Սելմա (Քալիֆորնիա) եւ տպարանի նշում չունի:

Այս խումբին հետ պէտք է կապել Վեր. Ճէմզ Գառնուգեանի *Վերադարձ Դէպի Այրարատեան Լեռնաշխարհ* գիրքը (էջ 73): Արդարեւ, հատորին մէջ գրուած է layout (էջադրութիւն) Sevan Printing House եւ printed (տպուած) in Switzerland, առանց քաղաքի թէ տպարանի նշումի: Հազիւ թէ Պէյրուք էջադրուած գիրքը լիբանանահայ տպագրութիւն կարելի ըլլայ սեպել:

3) Նշմարելի են շարք մը «ուրուական» գիրքեր.

ա) Նիկողոս Սարաֆեանի *Վէսեկնի Անտառը*, Պէյրուք, 1981, 569 էջ, որուն մասին տպարանային տուեալներ չկան³: Նման հաստափոր հատորի մը յիշատակութիւնը բացակայ է 1982ին լոյս տեսած Սարաֆեանի *Չափածոյ Երկերէն*, որ հասած էր յիշելու նոյնիսկ Սարաֆեանի գործերու ընդգրկումը Վ. Գաբրիէլեանի կազմած *Սփիւղքահայ Բանաստեղծութիւն* ժողովածուին մէջ (Երեւան, 1981), ինչպէս եւ Ալեքսանդր Թոփչեանի կազմած *Վէսեկնի Անտառը* ժողովածուէն (Երեւան, 1988):

բ) Հրաչ Զարդարեանի *Մեր Կեանքը*, Անթիլիաս, Տպ. Կաթողիկոսութեան, 1958, 304 էջ (էջ 109): Այս ենթադրեալ

հրատարակութիւնը որեւէ տեղ յիշուած չէ եւ էջաքանակը ճշդիւ կը համընկնի Փարիզի 1934ի հրատարակութեան, որ ցարդ միակ յայտնի սփիւռքեան հրատարակութիւնն է: Ըստ Պետրոս Արզ. Մանուկեանի ցուցակին, 1958ին Անթիլիաս հրատարակուած է *Մեր Գեանքը* անունով գիրք մը առանց հեղինակի:

զ) Կոստան Զարեանի *Օրերի Պսակը*, Պէյրութ, Տպ. Համագգային, 1972, 172 էջ (էջ 110): Այլուր չիշուած այս հրատարակութիւնը մէկ էջով եւ մէկ տարուան տարբերութեամբ կը զանազանուի «Բեմ» Հրատարակչատան պէյրութեան հրատարակութենէն (1971, 173 էջ), որ տպարանի յիշատակում չունի եւ որուն տառատեսակին կը հանդիպինք «Համագգային»ի Վահէ Մէթեան Տպարանի այդ ժամանակի հրատարակութիւններուն մէջ, ինչ որ կրնայ ստեղծած ըլլալ այս թիրիմացութիւնը: Մեզի տարօրինակ կը թուի, որ կէս դար վերահրատարակուած չըլլալէ ետք, յանկարծ Զարեանի բանաստեղծութիւններու այս հատորը երկու իրերայաջորդ հրատարակութիւններու արժանացած ըլլալ նոյն քաղաքին մէջ:

դ) Կոստան Զարեանի *Անցորդը Եւ Իր Ճամբան*, Հրտ. ԳՄԳՄ թիւ 11, Անթիլիաս, Տպ. Կաթողիկոսութեան, 1974, 646 էջ (էջ 109): Այս հրատարակութիւնը էջաքանակով նոյնական է Զարեանի *Երկեղբուն* հետ (էջ 110), որ յոյս տեսած է 1975ին որպէս Գեորգ Մէլիտինեցի Գրական Մրցանակի թիւ 10, ընդգրկելով երեք երկեր («Անցորդը Եւ Իր Ճամբան», «Արեւմտուք» եւ «Քաղաքներ»), իսկ գրական մրցանակին թիւ 11 հրատարակութիւնը Արմանտի *Շքեղ Մերկութեամբ* բանաստեղծական հատորն է (1974)⁵:

ե) Յանելեալ Ծանօթութեան կարիք ունեցող այլ գիրք մը, ի վերջոյ, կրկնութիւն մըն է: Խ. Պ. Քարտաշեանի *Խորհրդային Հայաստանի Նոր Ուղղագրութիւնը* (Քննադատական Փորձ), *Հայերէնի Բարեփոխման Կետեր* (Պէյրութ, Հրագրան, 1926, 30 էջ) պէտք է նոյնացնել պակասաւոր տեղեկութիւններ ունեցող եւ վրիպակով Խ. Պ. Արտաշեանի անունին տակ դրուած հատորին հետ (էջ 58):

Գրաշարական վրիպումի հետեւանք է Վահան Տէրեանի 1985ի *Հատընտիրին* ենթադրեալ հրատարակութիւնը *Համագգային Օրացոյցին* հետ (էջ 395): Խօսքը ցուցակի յաջորդ գիրքին՝ Տէրեանի *Մթնշաղի Անուրջներու* 1939ի հրատարակութեան կը վերաբերի:

Նոյնպիսի գրաշարական վրէպ մը նկատելի է հետեւեալ յոյմին մէջ.

Թեոդիկ, *Գողգոթա Թրքահայ Հոգեւորականութեան Եւ Իր Հօտին Աղէտալի 1915 Տարին* (Նոր Ղեւնդեանք), 2. Վան, Առաջին Հտր., Ա. Մաս, մատենաշար Ապրիլեան Եղեռն թիւ 11, 12, Անթիլիաս, Տպ. Կաթողիկոսութեան, 1966, 36 էջ (էջ 125): Խօսքը Թեոդիկի ամբողջական ձեռագրէն Ներսէս Եպս. Բախտիկեանի կողմէ քաղուածաբար

հրատարակուած երկու տետրակներուն մասին է, որոնք ատենին Շահան Շահնուրին առիթը տուած էին գրելու «Զոյգ Մը Կարմիր Տետրակներ» յուզիչ յուշագրութիւնը Թեղիկի մասին: Բայց հոս տեղեկութիւնները իրար խառնուած են (թիւ 11՝ Ա. հատոր, Ա. մաս, 48 էջ, թիւ 12՝ Ա. հատոր Բ. մաս, 36 էջ):

Այլ բնոյթի ուղղումներ.

ա) *Նարեկ Աղօթամատեան Ս. Գրիգոր Նարեկացւոյ*. Թորգոմ Եպս. Գուշակեանի աշխարհաբար վերածումի 1970ի հրատարակութիւնը զայն կը նշէ որպէս հեղինակ (էջ 85), իսկ 1999ի հրատարակութիւնը՝ որպէս աշխարհաբարի վերածող (էջ 273)

բ) *Անդրանիկի Կեանքը, Պատերազմները Եւ Յուշերը* հատորը, որ մաս կազմած է «Ազդակ» մատենաշարին, հեղինակ չունի եւ կարելի չէ վերագրել Արսէն Մարմարեանին (էջ 240)՝ Վահան Թոթովենցի եւ Լեւոն Թիւթիւնճեանի կեղծանունը: Վերջիներուն 1920ին հրատարակած գիրքը կը կոչուի *Զօր. Անդրանիկը Եւ Իր Պատերազմները* եւ, իր քննադատական բնոյթին պատճառով, դժուար թէ «Ազդակ»ի մատենաշարին մաս կազմէր:

Անուններու⁶, ինքնութիւններու⁷, խորագրերու⁸, թուականներու⁹, տպագրութիւններու¹⁰, կազմողներու¹¹, վայրի¹², հրատարակիչներու¹³, թարգմանիչներու¹⁴, խմբագիրներու¹⁵ եւ էջաթիւերու¹⁶ կարգ մը ուղղումներ եւ յաւելումներ կարելի է ընել տուեալներուն մէջ:

Մեր կարելիութեան սահմաններուն մէջ, կառաջադրենք կարգ մը յաւելումներ եւ լրացումներ՝ մասամբ մեր տեսած եւ մասամբ զանազան աղբիւրներէ եւ ցուցակներէ քաղուած հատորներով:

Յաւելումներ

Ա.Ս., *Եկեղեցականի Մը Կեանքի Հանգրուանները. Պատմութեան Համար*, Պէյրութ, Տպ. Կ. Տոնիկեան եւ որդիք, 1968, 272 էջ:

Ալթունեան, Ա., *Աղբատին Պատիւը (Իրական Վէպ Պոյսահայ Կեանքէ)*, մատենաշար Ազդակ թիւ 45, Պէյրութ, Տպ. Ազդակ, 1939, 381 էջ:

Ալթունեան, Սարգիս, *Հայ Դիմադրականի Մը Յուշատետրէն Փրցուած Հէջեր*, Պէյրութ, Տպ. Արազ, 1986, 95 էջ:

Ալիքսիանոս Կամ Ազիզի Ղարիպ Հիքեայէսի, Պէյրութ, Տպ. Յ. Տէր Յովհաննէսեան, 1926, 31 էջ:

Ալիւլեան, Վեր. Պետրոս Ս., *Ահա Ամպերով Կու գայ*, Պէյրութ, Տպ. Տոնիկեան, 1962, 124 էջ:

Ահտ Ըլ Աթիգ Վէ Ահտ Ըլ Ճէտիտ, Պէյրութ, Տպ. Ամերիկեան, 1926, 1056 + 13 + 308 էջ:

Աղազարեան, Միհրան, *Որումին Պտուղը*, [Պէյրութ], «Հորիզոն»ի թերթօնը, Տպ. Լիբանան, 1938, 68 էջ:

- Աղպաշեան, Յովհաննէս, *Լիբանահայ Թեմի Ազգային Գործերու Բարոյութան Համար*, Պէյրութ, հրատ. «Ժողովուրդի Չայն»ի, 1945, 18 էջ:
- Աղպաշեան, Յովհաննէս, *Հայկական Հարցը Երէկ Եւ Այսօր*, Պէյրութ, հրատ. «Ժողովուրդի Չայն»ի, 1945, 20 էջ:
- Աղպաշեան, Յովհաննէս, *Արաբական Ազգային Ազատագրական Զարթոնքը (Համառօտ Նօթեր)*, «Յառաջ» շաբաթաթերթի մատենաշար թիւ 1, Պէյրութ, Տպ. Ատլաս, 1959, 111 էջ:
- Աղպաշեան, Յովհաննէս, *Սովետական Հայաստան*, Պէյրութ, ա.տ., ա.թ., 20 էջ:
- Աղպաշեան, Յովհաննէս, *Կոմունիզմ Եւ Ազգայնականութիւն*, Պէյրութ, հրատ. «Ժողովուրդի Չայն»ի, ա.թ., 17 էջ:
- Աղօթագիրք Դրախտի Դուռ, Հաւաքածոյ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Աղօթից [հայերէն եւ թրքերէն], հրատ. Հայ Լուսչ. Եկեղեցասիրաց Եղբայրութիւն, Գ. տիպ, Պէյրութ, Տպ. Ազատ Ս. Տէր Յովհաննիսեանի, Հ. Ուզունեանի, 1929, 638 էջ:
- Աղօթքներ, Պէյրութ, Տպ. Կ. Տոնիկեան, 1979, 30 էջ:
- Ալլահվերտեան, Հայկ, *Շիրակի Եւ ... Ինքնութիւն. Սփիտքահայ Մարդու Մտորումներ*, խմբ. եւ թրգմ. Թորոս Թորանեան, Պէյրութ, «Հայ Տիպ Քոմփիլերաֆ Թեքնոփրես», 1986, 173 էջ:
- Աջապահեան, Կ. Ս., *Գոհարիկ*, Պէյրութ, Տպ. Հրազդան, 1925, 16 էջ:
- Առժամեայ Գրացուցակ Կ. Տոնիկեան Գրատան, Պէյրութ, Տպ. Տէր Յովհաննէսեան, 1928, 22 էջ:
- Արփիարեան, Արփիար, *Ոսկի Ապրջան*, մատենաշար Գառնի թիւ 8, Պէյրութ, Տպ. Համազգայինի, 2011, 109 էջ:
- Աւետիս Ահարոնեան. *Համառօտ Նօթեր Իր Կեանքի Եւ Գործի Մասին*, Պէյրութ, Տպ. Ազդակ, 1930, 8 էջ:
- Բրիժէ, Մարսէլ, *Երկու Մրտեր (Սիրային Խիստ Հետաքրքրաշարժ Եւ Բարոյայից Վէպ)*, մատենաշար Ազդակ թիւ 8, [Պէյրութ], ա.տ., ա.թ., 256 էջ:
- Գասպարեան, Շահէ Արք., *Վերջին Նամակը (Գրած 6 Նոյեմբ. 1935-ին Երեւան)*, Պէյրութ, Տպ. Կ. Տոնիկեան, 1936, 15 էջ:
- Գարաճեան, Երուանդ, *Ճարտար Կիկոսիկը*, մատենաշար Պատանեկան Բեմ թիւ 1, Պէյրութ, Տպ. Կ. Տոնիկեան, 1958, 15 էջ:
- Սարգիսեան, Գարեգին Բ. Աթոռակից Կաթողիկոս, *Մրբութեան Յօդը Լիբանանեան Հողին Վրայ*, Անթիլիաս, Տպ. Կաթողիկոսութեան, 1977, 23 էջ:
- Գոլդման, Օ., *Յարձակում Ազրաւ Անտառին Մէջ*, թարգմ. Մ. Սիսակ, Պէյրութ, Տպ. Կ. Տոնիկեան, 1957, 85 էջ:
- Գոլդման, Օ., *Գիշերուան Աչքը*, թարգմ. Մ. Սիսակ, Պէյրութ, Տպ. Կ. Տոնիկեան, 1957, 78 էջ:

Գույումճեան, Մեսրոպ Կ. *Գրպանի Նոր Բառարան Հայերէն-Անգլիերէն*, Պէյրութ, Տպ. Շիրակ, 1973, 352 էջ:

Գույումճեան, Մեսրոպ Կ. *Գրպանի Նոր Բառարան Հայերէն-Անգլիերէն*, Պէյրութ, Տպ. Շիրակ, 1996, 352 էջ:

Գույումճեան, Շաւարշ Եպս., *Բաց Նամակ*, հրատ. Կիլիկիոյ Աթոռի Պաշտպանութեան Յանձնախումբ, Պէյրութ, ա. տ., 1958, 63 էջ:

Գուսան *Երզարան*, կազմ. Մինաս Գանգրունի, Բ. տիպ., Պէյրութ, Տպ. Տօնիկեան, 1970, 167 էջ, պտկգ.:

Գրական Գոհարներ, Պէյրութ, Տպ. Ազդակ, 1927, 44 էջ:

Գրատուն Եւ Թղթավաճառատուն Վահան Յ. Ուզունեան Պէյրութ. Հիմնեալ 1921, Պէյրութ, Տպ. Տէր Յովհաննէսեան, Յ. Ուզունեան, 1928, 56 էջ:

Գրատուն Վահան Յ. Ուզունեան, Պէյրութ, Տպ. Հայ-Կեանք, 1925, 42 էջ:

Գրացանկ Կիրակոս Տօնիկեան Գրատան, Պէյրութ, Տպ. Էւ կազմատուն Տէր Յովհաննէսեան, 1926, 11 + 7 էջ:

Գրացանկ Հայպետհրատի Գիրքերու 1956-ի, Պէյրութ, Տպ. Կ. Տօնիկեան, 1956, 16 էջ:

Եկեղեցին, Պէյրութ, Տպ. Կ. Տօնիկեան, 1932, 18 էջ:

Զրուցատութիւն Հայերէն-Անգլերէն (Պարզ Եւ Դիւրուսոյց Եղանակ), Դ. տպագրութիւն ճոխացած եւ վերամշակուած, Պէյրութ, Կ. Տօնիկեան եւ որդիք, 2004, 256 էջ:

Էլճանեան, Ա. եւ Պապոյեան Գ., *Մայրերու Եւ Երեխաներու Պետական Պաշտպանութիւնը Խորհրդային Հայաստանի Մէջ*, Պէյրութ, Կ. Տօնիկեան, 1946, 34 էջ:

Ընդարձակ Գրացուցակ 1930-1931 (Գրատուն Եւ Հրատարակչատուն Կ. Տօնիկեան, Պէյրութ, Տպ. Կ. Տօնիկեանի, 1930-1931, 48 էջ:

Ընդարձակ Գրացուցակ Ուզունեան Վահան Գրատան Եւ Թղթավաճառատան, Պէյրութ, Տպ. Կ. Տօնիկեան, 1938, 95 էջ:

Ընդարձակ Յուցակ Կ. Տօնիկեան Գրատան 1956, Պէյրութ, [Տպ. Կ. Տօնիկեան], 1956, 128 էջ:

Թուրք Հովուական Տեառն Պօղոսի Պետրոսի ԺԳ.-ի Թերգեան Պատրիարքի Տանն Կիլիկիոյ, Պէյրութ, ա.տ., 1929, 11 էջ:

Իւվեգեան, Յակոբ, *Տարերք Զայնագրութեան*, Պէյրութ, [ա.տ.], 1924, 29 + 1 + 24 էջ:

Խաչիկեան, Վ. Մ., *Ժան ՏԱրք*, Պէյրութ, Տպ. Հրազդան, 1925, 16 էջ:

Խտացեալ Արձանագրութիւն Սոց. Դեմ. Հնչ. Կուսակցութեան Լիբանանի Երջանի 7-րդ Պատգամաւորական Ժողովի (Գումարուած՝ 1938 Յունիս 18-19 եւ 20-ին), Պէյրութ, տպ. Կ. Տօնիկեան, 1938, 9 էջ:

Մրագիր Կանոնագիր Դպրոցատէր Տիկնանց Միութեան Ի Զահլէ, Պէյրութ, Տպ. Կ. Տօնիկեան, 1932, [4 էջ]

Մրագիր-Գանոնագիր Հայ Ոստջական Միութեան Լիբանանի 1930, Պէյրութ, Տպ. Հրագդան, 1930, 14 էջ:

Կամ Հանդէս Վերլուծական, թիւ 1, Փարիզ-Պէյրութ, Տպ. Ատլաս, Սեպտեմբեր 1980, 289 էջ:

Մուտի, Մելտրետ Օ., Կիրակնօրեայ Դասերու Տարրական Դասընթացը 7-10 Տարեկան Տղոց Համար Իբրեւ Ուղեցոյց Ուսուցիչներուն, հայացոյց Արաքսի Յ. Յօտուրեան, Պէյրութ, ա. տ., 1927, 180 էջ, պատկերգ.:

Կոչ Բարեւեր Հայութեան (Մշակոյթի Օրուան Առթիւ), Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւն, Պէյրութ, Տպ. Կ. Տօնիկեան, 1934, 15 էջ

Կոչ Մը Սեղաւորին, «Աւետարանի Փող»-ի հրատարակութիւն, թիւ 1, Պէյրութ, Տպ. Տէր Յովհաննիսեանի, 1928, 12 էջ:

Համագումար Եւ Խորհրդակցական Ժողով Հայց. Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ Դպրոցներու, 31 Օգոստոս-6 Սեպտեմբեր 1986, Այնճար – Լիբանան, [Անթիլիաս, Տպ. Կաթողիկոսութեան, 1986], 39 էջ:

Հայերէն Քերականութիւն, հրատ. Սահակեան Լիսէի, Պէյրութ, Տպ. Տօնիկեան, 1966, 36 էջ:

Հոգեշահ Ընթերցումներ Եւ Գանոնագիր Եկեղեցասէր Կանանց Միութեան Ի Պէյրութ, Պէյրութ, Տպ. Հրագդան, 1925, 16 էջ:

Հոճա Լասրէտտիկի Ջուարձակիքները, Դ. տիպ, Պէյրութ, Տպ. Կ. Տօնիկեան եւ որդիք, [1978], 218 էջ:

Հայնագրեալ Նոր Երգարան Միաձայն Եւ Երկձայն, Մաս Գ. Ջուարթ Երգեր, հայկական օբլեթներէ ձայնագրեց եւ կազմեց Յակոբ Իվէգեան, Պէյրութ, Hagop Uverian, 1926, 16 էջ:

Հայնագրեալ Նոր Երգարան, Մաս Դ. Դաշնակի Եւ Երգչախումբի Համար, աշխատասիրեց Յ. Իվէգեան, Պէյրութ, Hagop Uverian, 1928, 24 + 2 էջ:

Մարգարեան, Վեր. Յովհաննէս, Աստուծոյ Փրկութեան Մրագիրը, Պէյրութ, Տպ. Տօնիկեան, 1971, 703 էջ:

Մեքսօնըլտ, Ու., Հոգիներ Վաստկիլ, թարգմ. Պ. Պ. Աճմեան, Պէյրութ, Տպ. Տօնիկեան, 1960, 69 էջ:

Մուսա-Լերան 18 Նահատակները, հրատ. Մուսա-Լերան Ուսումնասիրաց Միութեան, Պէյրութ, Տպ. Նարեկ, [1955], 32 էջ:

Յարութիւնեան, Սարգիս, Նուարդ Յարութիւնեան. Վշտակիր Մայրը Յաւիտեան Տէրոջը Հետ, Պէյրութ, Տպ. Տօնիկեան, 1966, 19 էջ:

Յարութիւնեան, Սարգիս, Հայ Առասպելաբանութիւն, Պէյրութ, Տպ. Համագգայիկ, [2000], 527 էջ:

Յիշատակի Երեկոյ Նուիրում Պետիկ Հերկելեանի, հրատ. «Ազդակ» օրաթերթի, Պէյրութ, ա. տ., 2010, 16 էջ:

Յիշատակի Հանդիսություն Երան. Տ.Տ. Չարեն Ա. Կաթողիկոսի. Վախճանման Քսանհինգամեակ (1963-1988), Ուրբաթ, 19 Փետրուար 1988, Պիքֆայա, ա.տ., [12 էջ]:

Յովհաննէսեան, Ա., Թուաբանություն. Խնդիրներ Եւ Օրինակներ Նախակրթարաններու Առաջին Կարգին Համար, Ա. Տարի, Պէյրուք, Տպ. Վահագն, 1934, 83 էջ:

Նաճարեան, Մ., Վարպետ Բժիշկը (Ծիծաղաշարժ Կատակերգություն Մէկ Արար), Պէյրուք, Տպ. Տէր Յովհաննէսեան, 1926, 13 էջ:

Նոր Կտակարան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, յունական բնագրէն թարգմանուած, Պէյրուք, Տպ. Ամերիկեան, 1927, 662 էջ:

Նոր Մարաշի Ս. Քառասուն Մանկանց Եկեղեցւոյ Եւ Վարժարանի Շինութեան Յանձնախումբ, Վաւերացուած Ազգային Առաջնորդարանի Եւ Վարչութեան Համար 263 / 1 Եւ 27 Մայիս 1930 Պաշտօնագրով, Պէյրուք, Տպ. Ազատ, 1930, [6 էջ]:

Շանթ, Լեւոն, Մանկական Աշխարհ. Այբբենարան, Պէյրուք, Տպ. Հայ Ճեմարանի, 1947, 112 էջ:

Շանթ, Լեւոն, Մանկական Աշխարհ, Ընթերցարան Հայերէն Լեզուի, Գ. Տարի Ութէն Ինը Տարեկաններու Համար, հրտ. Համագգային, Պէյրուք, Տպ. Համագգային, 1973, 128 էջ:

Պապեան, Մացակ, Պայքարի Ու Յաղթանակի 18-րդ Տարեդարձը. հրատ. «Ժողովուրդի Չայն», Պէյրուք, Տպ. Կ. Տօնիկեան, 1939, 48 էջ:

Պատկերազարդ Կիլիկեան Տարեցոյց 1934, Բ. տիպ, պատր. Կ. Կիլիկեցի, Պէյրուք, Տպ. Կ. Տօնիկեան, [1934], [125 էջ], պատկգ.:

Պարութեան, Յարութիւն, Յուշեր Թումարգայի Անցեալէն, Պէյրուք, Տպ. Տօնիկեան, 1960, 230 + 24 էջ:

Չիլիկիւրեան, Եղիշէ Եպս., Յուշք Եւ Պատճէնք Պաշտօնաւոր Եւ Անպաշտօն Վիճակաւ Զանազան Անձանց Գրուած Պաշտօնագրերու Եւ Նամակներու, Բ. Հտր., Պէյրուք, հրատ. Վ. Ուզունեան Գրատուն թիւ 7, Պէյրուք, Տպ. Ազատ Յ. Տէր-Յովհաննէսեանի եւ Յ. Ուզունեանի, 1929, 195 էջ:

Պաշտօնական Ամուսնալուծութիւնք Եւ Վերամուսնութիւնք, Պէյրուք, Տպ. Ս. Թաշճեան, 1925, 92 էջ:

Պատմաճեան, Բէնիամին եւ Յարութիւն Դանիէլեան, Դասընթացք Դերձակութեան Միաւոր Գործողութեան Հիման Վրայ Պատրաստուած Նիւր Իսթ Ըրլիֆի Անդլիխաս Արհեստանոց Որբանոցին մէջ, Պէյրուք, Տպ. Տէր Յովհաննէսեան, 1927, 57 էջ:

Պօյաճեան, Յովհաննէս, Հոգեւոր Արթնութիւն Եգիպտոսի Մէջ, Պէյրուք, Տպ. Տօնիկեան, 1961, 59 էջ:

Սարմազեան, Վեր. Յովհաննէս, *Փոթորիկ եւ Փրկութիւն. Մուսա Լերան Հերոսամարտը (Թատրերգութիւն 5 Արար)*, Պէյրութ, Kardashian Printings Press, 1990, 78 էջ:

Սերովբեան, Ս. Յ., *Չայն Սը Ամերիկեան Աստուածաշունչի Ընկերութեան*, Պէյրութ, Տպ. Հրազդան, 1927, 6 էջ:

Սեւ-Ոստ, *Լերան Ոգին (Վէպ Ազգային-Յեղափոխական Գեանքէ)*, մատենաշար Կայծ թիւ 36, Պէյրութ, Տպ. Կ. Տոնիկեան, 1951, 216 էջ:

Սիմոնեան, Սիմոն, *Հայոց Պատմութիւն, Ա. Տարի Հին Շրջան*, Ե. Տիպ, Պէյրութ, Տպ. Սեւան, 1956, 112 էջ:

Սիսլեան, Վեր. Գ., *Յոբ (Ողբերգութիւն 3 Արար)*, Պէյրութ, Տպ. Կ. Տոնիկեան եւ որդիք, 1969, 70 էջ:

Սպըրճըն, Չարլզ, *Յիսուսի Վերբերովը Բժշկութիւն*, թարգմ. Պ. Բ. Քարծայր, Պէյրութ, Տպ. Ս. Թաշճեան, 1925, 19 էջ:

Ս. Յարութեան Եկեղեցի. *Հիմնօրհնէք, Օծում, Անդրանիկ Պատարագ*, Պէյրութ, Տպ. Անահիտ, 1934, 16 էջ, պատկերգ.:

Վազգէն Ա. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց եւ Գարեգին Բ. Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, *Հայրական Խօսք Առ Ժողովուրդն Հայոց*, Էջմիածին - Անթիլիաս, Տպ. Կաթողիկոսարանի, 1992, 23 էջ:

Վարդէնի, *Նորասպակ Լոյսեր*, Պէյրութ, Տպ. Կ. Տոնիկեան եւ որդիք, 1979, 94 էջ:

Տոնապետեան, Վ. Խ., *Վշտի Յուրեր (Աշակերտական հաւաքածոյ)*, Պէյրութ, Տ. Հրազդան, 1925, 43 էջ:

Ըիվօլէ, Ժորժ, *Վերադարձը (Թատրերգութիւն Մէկ Արարով)* [եւ] Քուրթէլին, Ժ., *Այսահովազրեալ Նամակ Սը*, թրգմ. Վարդան Գեորգեան, «Զահակիր» գրական ընկերակցութիւն թիւ 3, Պէյրութ, Տպ. Հրազդան, 1925, 30 էջ:

Քերականութիւն, Ե. դասարան, հրատ. Հայ Ազգ. Սահակեան Լիսէի, Պէյրութ, Տպ. Տոնիկեան, 1966, 39 էջ:

Քիրքճեան, Յարութիւն, *Հայրենի Աղբիւր 3. Ձեռնարկ Լեզուի եւ Բացատրեալ Ընթերցանութեան*, միջնակարգ-երկրորդական բաժին, Գ. տարի, Բ. Տիպ, Պէյրութ, Տպ. Համազգային, 1999, 159 էջ:

Քօթօնայի, Լ., *Գահ եւ Սէր*, թարգմ. Հ. Մ. Պօտուրեան, Պէյրութ, Տպ. Կ. Տոնիկեան, 1937, 726 էջ:

Քօթօնայի, Լ., *Գահ եւ Սէր Կամ Կատարինէ Զարուհին*, Պէյրութ, Տպ. Տոնիկեան, 1960, 549 էջ:

Լրացումներ

Ամիրալեան, Մէրի, *Թոյիք Օղիս Բշխանութենէն Դէպի Երկնային Բարձունքներ*, ա.տ., ա.հ., 1959, 128 + 32 էջ, պատկերազարդ:

Այվազեան, Խորէն, *Թնդանօթի Միսեր...* (Ձինուորի Մը Յուշատեստէն), Պէյրութ, Կ. Տօնիկեան, 1959, 145 էջ:

Արարատ Գրպանի Երգարան, Ա. Հտր., Բ. Տիպ, հրատ. Կ. Տօնիկեան գրատան թիւ 10, Պէյրութ, Տպ. Տէր Յովհաննէսեանի, 1927, 303 էջ:

Արարատ Գրպանի Երգարան, Բ. Հտր., հրատ. Կ. Տօնիկեան գրատան թիւ 9, Պէյրութ, Տպ. Տէր Յովհաննէսեան, 1927, XIV + 279 էջ:

Աւելի Գեանք, պարբերագիրք հոգեւոր եղբայրութեան երիտասարդաց, Պէյրութ, Տպ. Շիրակ, 1959, 50 էջ, պատկերազարդ:

Զօհրապեան, Կիւրեղ Յովհաննէս Եպս., *Թուղթ Հովուական. Մեծ Պահք 1948*, Պէյրութ, Հայ Կաթողիկէ Տպարան, 1948, 22 էջ:

Զօհրապեան, Կիւրեղ Յովհաննէս Եպս., *Թուղթ Հովուական 1951 Ս. Տարուան Համար*, Պէյրութ, Հայ Կաթողիկէ Տպարան, 1948, 16 էջ:

Երգարան Հայերէն Չայնայնականներու, հրատ. Վանլեան եղբարք, Գ. տիպ, Պէյրութ, Տպ. Կ. Տօնիկեան, 1955, 144 էջ:

Ընդարձակ Երգեցողութիւնք Առաւօտեան Եւ Ս. Պատարագի, Բ. Տիպ., խմբ. Կ. Կիլիկեցի, Պէյրութ, Տպ. Կ. Տօնիկեան, 1928, 102 էջ:

Թիք Թաք (Միծաղաշարժ Զաւեշտ Երկու Արար), մատենաշար Սիհուն թիւ 11, Պէյրութ, Տպ. Տօնիկեան, ա.թ., 15 էջ:

Թուրշի, Աւգուստ, *Տրովադայի Հրդեհը (Կատակախաղ Մէկ Արար)*, թարգմ. եւ թատերգութեան վերծ. Յ. Յ. Պուճիգանեան, մատենաշար Սիհուն թիւ 1, Պէյրութ, Տպ. Տօնիկեան, ա.թ., 25 էջ:

Ժիրայր, Բ., *Մանուկը Բնութեան Մէջ Եւ Գիտլին Թիթենիկը*, հրատ. Ազգ. Սահակեան Երկս. Վարժարան թիւ 1, Պէյրութ, ա. տ., ա.թ., 16 էջ:

Ժպտունի, Բ., *Սեւ Թէ ձերմակ (Կատակերգութիւն Մէկ Արար)*, մատենաշար Սիհուն թիւ 17, Պէյրութ, Տպ. Տօնիկեան, 1941, 20 էջ:

Կոզեան, Հ. Սահակ, *Մեր Սուրբ Պատարագը. Կիրակի Եւ Տօնի Օրերու Ընթերցումներով*, աշխարհաբար, Պէյրութ, 1958, 464 էջ¹⁷:

Հայրապետեան, Տօքթ. Մելքոն, *Զրուցատրութիւն Ինքնուսուցիչ. Հայերէնէ Ֆրանսերէն Գործնական Խօսակցութեան Պարզ եւ Դիւրուսոյց Եղանակ*, Պէյրութ, Տպ. Տօնիկեան, 1926, 91 էջ:

Հաւատացեալին Երգերը, Բ. տիպ., Պէյրութ, Տպ. Տօնիկեան, 1962, 264 էջ:

Մանուկեան Գ., Երամեան Վ., *Դասընթացք Ատաղձագործութեան Միաւոր Գործողութեանց Հիման Վրայ*, Պէյրութ, Տպ. Տէր Յովհաննէսեան, 1927, 20 էջ:

Մելիքեան, Ռոմանոս, *Ես Բլբուլ Եմ (Մեներգ)*, հրատ. Հրանդ Յ. Ապաճեան Գրատուն թիւ 7, Պէյրութ, ա.թ., 4 էջ:

Մոլորեալ Ճամբորդը Կամ Զինուորական Օթեան. Միծաղաշարժ Կատակերգութիւն Մէկ Արարով, մատենաշար Սիհուն թիւ 12, Պէյրութ, Տպ. Կ. Տօնիկեան, 1940, 16 էջ:

Նազարենց, Յակոբ Թ., *Արտասահմանեան Հայ Գաղութներու Պատմութիւն, Ա. Հատոր, Հիւսիսային Ամերիկա, Պէյրուք-Նիւ Եորք, Tankian Publishing Corp., 1968 (տպ. Ատլաս):*

Շանթ, Լեւոն, *Մանկական Աշխարհ, Ընթերցարան Հայերէն Լեզուի, Բ. Տարի, հրատ. Հայ Ճեմարան, Պէյրուք, Տպ. Յոյս, 1943, 112 էջ:*

Շանթ, Լեւոն, *Մանկական Աշխարհ, Ընթերցարան Հայերէն Լեզուի, Գ. Տարի, հրատ. Հայ Ճեմարան, Պէյրուք, Տպ. Յոյս, 1943, 128 էջ:*

Շանթ, Լեւոն, *Մանկական Աշխարհ, Ընթերցարան Հայերէն Լեզուի, Դ. Տարի, հրատ. Հայ Ճեմարան, Պէյրուք, Տպ. Յոյս, 1943, 114 էջ:*

Շանթ, Լեւոն, *Հայերէնի Գրաւոր Դասեր, Ա. Տարի, հրատ. Հայ Ճեմարան, Պէյրուք, Տպ. Յոյս, 1942, 64 էջ:*

Շանթ, Լեւոն, *Հայերէնի Գրաւոր Դասեր, Բ. Տարի, հրատ. Հայ Ճեմարան, Պէյրուք, Տպ. Յոյս, 1945, 64 էջ:*

Շանթ, Լեւոն, *Հայերէնի Գրաւոր Դասեր, Գ. Տարի, հրատ. Հայ Ճեմարան, Պէյրուք, Տպ. Յոյս, 1945, 64 էջ:*

Չորպաճեան, Վեր. Տիմոթէոս, *Մնունդի Պատգամ, Պէյրուք, ա. տ., 1961, 16 էջ:*

Չորս Սալորները (Կատակերգութիւն Մէկ Արար), վերահաւաքեց Ք. Ժպտունի, մատենաշար Սիւնոս թիւ 22, Պէյրուք, Տպ. Տոնիկեան, ա.թ., 12 էջ:

Պէպոյի երգը, Բաղնիքին երգը, Քէօնօղլիին երգը, երաժշտութիւն Ա. Խաչատուրեան, ֆիլմէն գրի առաւ Օ. Քիւրքճեան, դաշն. Է. Մանաս, Պէյրուք, Տպ. Մասիս, 1927, [4 էջ]:

Պգտիկեան, Պ[օղոս] Վ[արդապետ], Աստուածորդոյ Վերջին Օրերը, Զմմառ, Տպ. Ա. Արք. Արփիարեանի, 1927, 108 էջ,

Պօղոսեան, Հ. Եփրեմ, Անարատ Յղութիւնը Եւ Հայ Եկեղեցին, Պէյրուք, Տպ. Համագգային, 1969, 32 էջ:

Ճօն Ա. Վիթսօ, Ի՛նչ Է Մորմոնականութիւնը, հրատ. Պ. Փիրանեան, Պէյրուք, Տպ. Ազատ, 1937, 87 էջ:

Քրիստոսի Եւ Եկեղեցւոյ Թշնամիները Եւ Անոնց Վախճանը. Պատմական, Հետաքրքրական Ուսումնասիրութիւն, թարգմ. Հ. Եփրեմ Պօղոսեան, Պէյրուք, ա.տ., 1969, 47 էջ:

Նշմարած ենք 34 կրկնուած գրառումներ, որոնք կատարուած են աշխատանքային հեւքին մէջ եւ յետագային չեն զտուած: Զանոնք ցանկագրած ենք առանց մանրամասնելու իւրաքանչիւրի մասին (երբեմն կան էջաթիւերու կամ վերնագրերու տարբերութիւններ, են.)¹⁸: Քանի մը այլ կրկնութիւններ արձանագրուած են հեղինակի կամ խմբագրի/կազմողի պակասին պատճառով¹⁹, կամ նոյն հեղինակի իսկական անունով ու գրչանունով առանձին յիշատակումներու

հետեւանքով²⁰։ Մեզի կը թուի, որ 1964ին իբրեւ թէ երկու անգամ հրատարակուած Վարդան Վրդ. Թէքէեանի թարգմանութիւնը «Մարգօ Բոլոյի Ճամբորդութիւնները (1271-1295)» (առաջինը՝ 321 էջ, երկրորդը՝ 303 էջ), կրկնութիւն մըն է նաեւ։

Պէտք է նկատի ունենալ, որ ցուցակը կ'ընդգրկէ 6700 հատոր, մինչ մեր կատարած բոլոր նշումները - գորս չենք յաւակնիր լիակատար ու համապարփակ - համարժէք են, մօտաւորապէս, անոր ծաւալին 5 առ հարիւրին։ Բացայայտ է, որ կազմողները աշխատած են պայմանաժամ մը յարգելու նպատակով, ինչ որ դժուարութիւններու կը մատնէ աշխատողը տուեալներ ստուգելու եւ ճշդելու համբերատար աշխատանքին փոխարէն։ Կարելի էր ակնկալել, որ մատենագիտութիւնը վերլուծական ցուցակներով օժտուէր նաեւ, եւն.։

Այսուհանդերձ, Անդրանիկ Տազեսեանի եւ Արմէն Իւրնէշլեանի կատարած համատեղ աշխատանքը իր անվիճելի օգտակարութիւնը ունի։ Պէտք է մաղթել, որ յետագային զայն կատարելագործելու եւ ամբողջացնելու միջոցներ ստեղծուին²¹, քանի որ լիբանանահայ կազմակերպուած գրադարաններ կան, իսկ աշխարհի չորս ցամաքամասերուն հետզհետէ կազմուող ու համացանցի մէջ դրոուող կամ արդէն դրուած հայկական (եւ ոչ-հայկական) գրադարաններու գրացուցակները առիթը կընծայեն յաւելլալ ճշդումի եւ պրպտումի՝ Լիբանան չգտնուող հատորներու։

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

¹ Հայաստանեան գիրքերու պարագային, անուանաթերթի դարձերեսին գետեղուած *անտաղիայի* սկզբունքին որդեգրումը խորհրդային շրջանին ըստ միջազգային սովորութիւններու, բարիք մըն է գիրքի նկարագրութեան համար։

² Թէեւ ըստած է, թէ միակ բացառութիւնը դասական մատենագիրներն են, պէտք է նշելորոշ անհետնողականութեան գոյութիւնը։ Կիրարկուած են «Արմէն-Միւնի», «Գերգ-Մեսրոպ» (որ գծիկով չէ ստորագրած իր անունը) կամ «Վահէ-Վահեան» մուտքագրումները, օրինակ, երբ միւս կողմէ կը գործածուին «Գարօ, Արմէն» կամ «Վանի, Սօս» ձեւերը։ Գրուած է նաեւ «Գարեգին խաժակ» եւ «խաժակ, Գարեգին», իսկ նոյն էջին մէջ՝ «Գեղամ-Գեղակ» եւ «Գեղակ-Գեղամ»։

³ Այս գիրքին մատնանշումը կը պարտինք ֆրանսահայ գրաքննադատ Գրիգոր Պըլտեանին (բանաւոր հաղորդում, Երեւան, Հոկտեմբեր 2013)։

⁴ Պետրոս Արդ. Մանուէլեան, «Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Հայ Գիրքին Բերած Նպաստը (1932-2012)», էջ 16 (տե՛ս www.scribd.com/doc/138657572/The-Contribution-of-the-Armenian-Catholicosate-of-Cilicia-Towards-the-Armenian-Book)։

⁵ Ի դէպ, Գրական Մրցանակի հրատարակութիւններու ցանկը Զարեանի (թիւ 10) եւ Արմանտի գործերը (թիւ 11) նշած է 1974 թուագրութեամբ (տե՛ս Վարդան

- Մատթեոսեան, *Գրական-Բանասիրական Ուսումնասիրութիւններ*, Անթիլիաս, Տպ. Կաթողիկոսութեան Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, 2009, էջ 661), որ ճիշդ չէ:
- 6 Եղեռնէն վերապրողներու նամակներ խմբող *Հայն Տառապեղոցի* կազմողը Պետրոս (ոչ թէ Պօղոս) Տօնապետեանն է (էջ 401), իսկ *Ես Յանգսեք Գործեցի* վէպին հեղինակը Հայ (ոչ թէ Հայկ) Սանինեանն է (էջ 337), որ նոյնական է Մուրէն Սանինեանի հետ: Ֆրանսահայ բանասէր Յակոբ-Գրիգորի մականունը ճշդեան չէ (էջ 258), այլ՝ ճոճեան: Միւս կողմէ, Տիգրան Սարաֆեան, *Հայ Մարմնակրթական Միութեան Պատմութեան Հետքերով...* հատորը խմբագրած ու հրատարակած է Ժիրայր Նայիրին (էջ 341):
- 7 Սեպուհ Ակունի եւ Արամ Անտոնեան երկու տարբեր անձեր են (էջ 24): Ներսէս Լամբրոնացիի *Մեկնութիւն Իմաստութիւն Սողոմոնին* աշխարհաբարի վերածող Անուշվարդը նոյնական է Ներսէս Շնորհալիի «Թուղթ Ընդհանրական»ը աշխարհաբարի վերածող Անուշաւան Վրդ. Դանիէլեանի հետ (էջ 273):
- 8 Ակիւլինէ Թաթուլեանի գիրքը կը կոչուի *Յուշեր Դիցազնական Կեանքէ Մը (1915-1920)* եւ 53 էջ ունի, *Գեղորգ Չաւուշի Մահուան 60-Ամեակին Առթիւ* գրքոյը փակագծերու մէջ պէտք է ունենայ 1907-1967 թուականները, Սեղրակ Շահինի գիրքը կը կոչուի *Քեռի Թորոսը* եւ ոչ թէ *Քար Թորոսը*: *Բարեկենդանի Անկուտիները* թատերախաղը, գրաշարական վրիպակով, դարձած է *Բարեկենդանի Անկուտները*:
- 9 *Հոսիսի Տարեգիրքը* (Ա. Տարի 1929) տպուած է 1928ին եւ ոչ թէ 1929ին (էջ 218), Մարտիրոս Գուշակեանի եւ Վեր. Տիգրան Խնդրունիի *Անգլերէն-Հայերէն Արդի Բառարանի* Բ. տպագրութիւնը եղած է 1976ին եւ ոչ թէ 1975ին (էջ 85): Քանի մը պարագաներ վերագրելի են գրաշարական վրիպակներու (Ջահրատի *Մէկ Քարով Երկու Գարունը* վերատպուած է 1997ին (էջ 108), Անդրանիկ Զէյթունեանի աշխատասիրած *Գիրք Ղեստացոյցը* հրատարակուած է 1993ին (էջ 81), Պէպօ Սիմոնեանի *Խորհրդածութիւններ Հայաստանի Գրողներու Հինգերորդ Համագումարի Սեմինը* տպուած է 1966ին (էջ 355)): Անթուակիր գործեր ալ կարելի է թուագրել, ինչպէս Գեղրգ Ջահուկեանի *Հայոց Լեզուի Տեսութեան Եւ Պատմութեան Հիմնահարցերը* (էջ 331)՝ 2000ին լոյս տեսած:
- 10 Արշաւիր Շիրակեանի *Կտակն Էր Նահատակներուն* գործին Բ. (եւ ոչ թէ Գ.) տպագրութիւնը կատարուած է 1986ին (էջ 294):
- 11 *Անմիջական Գրականութիւն* ժողովածուն (1971) Գրական Խմբակի հրատարակութիւնն էր, ոչ թէ Պօղոս Սեապեանի (էջ 362): *Մոցիալ Հնչակեան Դեմոկրատ Կուսակցութեան Մամուլը (1887-1987)* գրքոյը աշխատասիրած է Արտաշէս Տէր Նաչատուրեանը (էջ 364):
- 12 Արամ Վրդ. Քէշիշեանի (այժմ Արամ Ա. Կաթողիկոս) *Հայ Եկեղեցւոյ Ճշմարիտ Դիմագիծը* գործին (էջ 423) հրատարակութեան վայրը Պէյրութ է:
- 13 Բաբգէն Վրդ. Թօփճեանի *Լիբանանի Հնախօսական Վայրերը* (էջ 137)՝ Անի Մշակութային Միութիւն, *Մէրի Ճօնայի Եւ Իր Ս. Գրքին Պատմութիւնը* (էջ 247)՝ Բրիտանական եւ Օտարագգի Ս. Գրոց Ընկերակցութիւն, Վլադիմիր Պետրոսեանի *Արարատը Պէտք է Մնայ Երեւանի Կողմը* (էջ 320)՝ Ռ. Սեւակ

Մշակութային Հիմնարկի, Գրիգոր Դ. Վահանեանի *Օտարը* (էջ 369)՝ «հրատ. Վ. Ուզունեան գրատան թիւ 5»:

- ¹⁴ Ուիլլեմ Ու. Օրրի *Երիտասարդաց Յատուկ Նիւթեր Եւ Աստուծոյ Պատասխանը* հատորը (էջ 438) թարգմանուած է Ս. Յ. Փաշկեանի կողմէ:
- ¹⁵ Գաբրէլի Նժդէի *Ազատ Միւսիքի* 1999ի հրատարակութիւնը խմբագրած է Կարօ Յովհաննէսեան եւ 176 էջ ունի, Վարդան Մատթէոսեանի *Հարաւային Կողմն Աշխարհի* հատորը խմբագրած է Զաւէն Սարգիսեան, իսկ *Գրական-Բանասիրական Ուսումնասիրութիւնները* Արմենակ Շիշայեանը:
- ¹⁶ Վահրամ Արծրունիի *Հայ Դպրոցը 1830ին, 1870ին եւ 1920ին* թատերախաղը 75 էջ ունի (էջ 56), *Կանոնագիր Ազգ. Սահակեան Վարժարանին* 233 էջ չունի (էջ 168), այլ 23, Տէրէթիլի *Էնկէր, Թալէաթ, Ճեմալ Եւ Շէրիօթ Հօլմս* (էջ 388) 317 էջ ունի եւ Գաբրէլի Բ. Կաթողիկոսի, *Հայրական Խօսք Ամերիկեան Արեւմտեան Թեմի Հաւատացեալ Ժողովուրդին* (ոչ թէ *Ժողովրդեան*) 39 էջ ունի, ոչ թէ 56 + 40 (էջ 343):
- ¹⁷ Մետրոպ Նայունի, *Գերապայծառ Դոկտ. Հայր Սահակ Եպիսկոպոս Կոզեան*, Այնճար, Imprimerie Moderne Kreim, 2008, էջ 674:
- ¹⁸ Շուշանիկ Արոյեան, *Ռուպերթ Անդրեասեանը Դաշնակապար եւ Մանկավարժ* (էջ 13 եւ 62), Նիկոլ Աղբալեան, *Ամբողջական Երկեր, Ա. Հտր.* (էջ 27 եւ 29), Պ. Պ. Աճեմեան, *Ջրուցատրութիւն Հայերէն-Անգլերէն* (էջ 34 եւ 112), Արշի, *Կանաչ Արտեր* (երկիցս, էջ 58), *Ամերիկեան Դեսպան Մր. Մորկընթաուի Յիշատակները Եւ Հայկական Շղեռնին Գաղտնիքները* (էջ 34 եւ 254), Ազատ Ասարայր, *Լեզի Բաժակներ Եւ Վայրկեաններ* (էջ 60 եւ 213), Աւօ, *Խանասարի Արշալախումբը Եւ Հրայր Դժոխք* (էջ 61 եւ 135), Յակոբ Բամպակեան, *Յաւերժական Բաժակը*, 2001 (էջ 64, երկիցս), Մինաս Գանգրունի, *Գուսան Երգարան* (էջ 72 եւ 85), Թովմաս Գեմբաքի, *Նմանութիւն Քրիստոսի* (էջ 77 եւ 276), Մարօ Գըվրեան-Նիկողոսեան, *Ապրելու Արուեստը III* (էջ 80 եւ 276), Թորգոմ Պատր. Գուշակեան, *Սուրբք Եւ Տօնք* (էջ 85, երկիցս), Գրիգոր Նարեկացի, *Նարեկ Աղօթամտեան* (էջ 89, երկիցս), Դիւան Նոր Զուղայի Ս. *Ամենաիրկիչ Վանքի* (էջ 96 եւ 391), Արսէն Երկաթ, *Եգիպտականք* (էջ 106 եւ 107, վերջինս աւելի ամբողջական է): Խրիմեան Հայրիկ, *Երկեր* (էջ 158 եւ 159, վերջինս ճիշդ տարեթիւը ունի) 1989), Կեօթէ, Եոհան Վոլֆկանկ, *Հինգ Թատերերգութիւն Եւ Ճառաք* (էջ 80 եւ 171), Միսաք Թողաքեան, *Օրերուս Հետ* (էջ 129 եւ 132), Յարութիւն Իսկահատեան, *Վկայարան Հայկական Ցեղասպանութեան, Ա. Հտր.* (էջ 146, երկիցս), Օմար Խայեամ, *Քառեակներ* (էջ 154 եւ 429), Գրիգոր Կեօվճէեան (իմա՝ Գրիգոր Շէնեան), *Ապահովագրութեան Պայմանները Եւ Օգուտները* (էջ 43 եւ 171), Կեանք Սը Նուիրում (էջ 170 եւ 365), Վարդիթեր Կոճովոզեան-Յովհաննէսեան, *Հիթթոյ Դաշտի Կարնոյ* (էջ 180 եւ 264), Պետրոս Օ. Վրդ. Կոստանդինեան, *Մաթուսաղայի Հարցումները Թիւ 1* (էջ 181 եւ 182), *Համամարդկային Երազահան* (էջ 105 եւ 191), *Հայ Լեզու, Ա. Տարի* (էջ 115 եւ 194), *Հայ Լեզուն՝ Աղիւր Յաւերժութեան* (էջ 175 եւ 195), *Հայ Լեզուն, Գ. Գիրք* (էջ 195 եւ 320), *Հայկական Հարցը Խաղաղութեան Ժողովին Առջեւ* (էջ 202, երկիցս), Յովհաննէս Ճեմալեան, *Հատընտիր Պատմութիւններ, Բ. Հտր.* (211 եւ 226), *Մայրերգ* (էջ 232 եւ 326), *Մարգոյ Բոլոյի Ճամբորդութիւնները* (1271-1291)

(էջ 239, երկիցս), *Մուսա Լերան ժողովրդական շէքեաթներ*. Առասպելական շէքեաթներ (էջ 44 եւ 255), Յարութիւն Ս. Նաշալեան, Հայկական Եւ Օտար Բարոյական Զուարճալիներ (էջ 272, երկիցս), *Յակոբ Օշական – Վահան Թէքէեան* (էջ 257 եւ 432), Ա. Նազգաշեան, *Այաշի Բանտը* եւ *Մուսթաֆա Նետիմ*, *Հայ Եղեռներ* (էջ 268 եւ 273), Մետրոպ Նուպարեան, *Գրպանի Բառարան* *Ֆրանսերէնէ Հայերէն* (էջ 278՝ երկիցս), Յ. Յ. Չազմազճեան *Բացատրական Բառարան Անգլերէնէ Հայերէն* (էջ 300 եւ 301), Արմէն Սիւնի, *Կարմիր Կանաչ* (էջ 57 եւ 360), *Վահան Թէքէեանէն Մամուլի Մէջ Տպուած Եւ Անտիպ Երկեր Ու Նամակներ* (էջ 232 եւ 369), Արտաշէն Տէր Խաչատուրեան, *Հայ Մամուլի Ցուցահանդէս* (էջ 195 եւ 391), Արտաշէն Տէր Խաչատուրեան, *Հայ Մշակութային Եղեռներ* (էջ 195 եւ 391), Տոմարծագի Յովհաննէս Ա. Մարկուազ, *Պատմութիւն Հայ Տոմարծայի* (էջ 134-135 եւ 399), Մելլան Զատէ Բիֆաթ, *Օսմանեան Յեղափոխութեան Մուրթ Ծայրերը*, 1938 (էջ 404, երկիցս), Մելլոն Քրիշշեան, *Խորտակուած Քնար*, *Անմար Կանթեղ* (էջ 424 եւ 426):

¹⁹ Հմմտ. Մկրտիչ Վրդ. Ազգերեան, *Առձեռն Բառարան Հայկազնեան Լեզուի* (էջ 60), այլուր՝ *Առձեռն Բառարան Հայկազնեան Լեզուի* անունին տակ (սխալ թուագրումով՝ 1998, հաւանաբար գրաշարական վրիպակ մը) (էջ 44), *Հազար Ու Մէկ Բառ Ու Բան Հայոց Խօսից Բարբառէն* (էջ 189), այլուր՝ Տիրայր Ֆրունճեանի անունին տակ (էջ 440), *Հայաստանութիւնը Եւ Ամերիկեան Քոնկրէտը* (էջ 196), այլուր՝ Շաւարշ Թորիկեանի անունին տակ (էջ 132), Գարեգին Վրդ. Պեքճեան, *Գիրք Անձնանուններու* (էջ 320), այլուր՝ *Գիրք Անձնանուններու* խորագրին տակ (էջ 81):

²⁰ Հմմտ. Մօսեազ Տղան, *Արտրականի Մը Յուշերէն* (էջ 368), որ այլուր՝ ցուցակագրուած է բուն հեղինակի՝ Կարօ Մեհեանի անունին տակ (էջ 246):

²¹ Այդ թարմացումի աշխատանքին լաւագոյն միջոցը կրնձայէ մատենագիտութեան ամբողջական բնագործին տեղադրումը համացանցի մէջ (հասցէ՝ www.haigazian.edu.lb/ADRC/Documents/Bibliography.pdf):

ՎԱՐԴԱՆ ՄՍԱԹԵՆՍԵԱՆ
varny1@yahoo.com

